

La cort de 1701-1702: un camí truncat*

per Jaume Bartrolí i Orpí

L'u de novembre de l'any 1700 morí, a Madrid, Carles II d'Àustria, rei de Castella i d'Aragó. Després d'anys d'intrigues a Europa per tal d'aconseguir la seva herència, el succeí, seguint el testament que redactà el darrer moment, el pretenent francès Felip d'Anjou. Semblava així acabar-se el domini de la casa d'Àustria sobre l'imperi hispànic i iniciar-se el d'una altra dinastia estrangera, aquesta vegada francesa, i, per tant, representant de la secular enemiga.

Felip V de Castella i IV d'Aragó va ser proclamat nou sobirà i, almenys aparentment, fou acceptat per tots els estats components de la monarquia, entre ells el Principat de Catalunya. El nou rei entrà a la península per Irun el 23 de gener de 1701. El 16 de juliol el Consell de Cent rebé una carta reial anunciant la seva anada a Barcelona per a esposar-se i per a celebrar-hi corts.¹ La cort, la primera i última que Felip IV celebrà al Principat, fou efectivament oberta el 12 d'octubre d'aquell any i clausurada el 14 de gener de 1702. Coneixent tots els esdeveniments que succeïren després d'aquestes dates i el camí posterior que seguiren les relacions entre el rei Felip IV i els seus súbdits catalans, no hi ha cap dubte que l'anàlisi d'aquesta cort constitueix un pas necessari per a l'estudi i el coneixement de tota la història immediatament posterior. D'aquesta cort de 1701-1702 és del que parlarem a continuació.

Una primera qüestió que se'ns planteja és per què Felip IV va venir a celebrar corts a Catalunya, i per què va venir-hi amb tanta promptitud, tan sols nou mesos després d'haver entrat a la península.

L'excusa era celebrar el seu casament amb la princesa de Savoia, que havia d'arribar per mar a Barcelona. Però, a part això, no podem pas parlar d'una raó concreta, sinó d'una sèrie de factors coincidents en l'objectiu comú de consolidar la dinastia: sembla clar el desig de guanyar-se els catalans —tradicionalment ja considerats súbdits «indòcils»— cap a la causa borbònica, a la qual no semblaven gaire propensos: en l'animadversió envers el francès confluen els llargs anys de guerra contra el país veí (encara no feia cinc anys de la darrera ocupació de Barcelona per les tropes franceses) i la creixent competència econòmica de les seves importacions. El mateix Lluís XIV, abans de partir Felip IV de França, havia aconsellat al seu nét de visitar aviat el Principat.² I davant de

* Aquest article és un resum de la tesi de llicenciatura presentada el juliol de 1978 amb el títol *La cort de 1701-1702* a la Universitat Autònoma de Barcelona, davant d'un tribunal format pels doctors Josep Fontana i Lazaro, Pere Molas i Ribalta i Ernest Belenguier i Cebrià.

1. IMHB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, B, sèrie II, 210, foli 233v.

2. Modesto LAFUENTE, *H.^a general de España* (Barcelona, Editorial Montaner y Simon, 1889), vol. XII, p. 330. Dóna el text d'aquestes instruccions.

la guerra europea que tothom preveia, Felip IV necessitava consolidar-se internament, com també necessitava diners per a preparar-la, i amb la celebració de la cort podia obtenir ambdues coses. El viatge de Felip IV a Catalunya era, doncs, clarament un viatge polític. Però quina era la Catalunya amb què Felip IV es trobà en arribar al Principat?

La Catalunya del començament del segle XVIII

La malaltissa persona del darrer representant dels Àustria semblava reflectir als ulls de molts el trist punt on havia arribat la decadència de la que havia estat poderosa monarquia i de la família que la governava. Però no tothom compartia aquesta opinió: ans al contrari, per als seus súbdits catalans, Carles II fou «el millor rei que ha tingut Espanya».³ En realitat, la mort del monarca no sorprengué el Principat al capdavant d'una crisi (talment com succeí a Castella i en altres parts dels seus dominis), sinó precisament en una etapa d'expansió, lenta però continuada, que havia començat ben bé, i com a mínim, uns vint anys enrere. La societat catalana vivia un ambient de recuperació: els canvis que es produïen a nivell productiu i comercial, agrari i tècnic, la ràpida expansió de certs sectors econòmics i els canvis estructurals, o de tècnica en altres, donaven a la vida del país una certa sensació d'ebullició, de trobar-se en una època de ràpida evolució que podia portar-lo de la situació anterior d'estancament a una nova conjuntura oberta a les més grans esperances.

En efecte, el tràfic marítim exterior de Barcelona passa de 602.800 lliures en 1664-1665 a 1.174.200 lliures en 1698-1699,⁴ en un creixement, tal com ressalta Fontana, semblant al ritme de la conjuntura europea⁵ i alhora estretament relacionat amb la substitució del Mediterrani per l'Atlàntic com a principal espai econòmic del comerç català: entre les mateixes dates les importacions americanes i atlàntiques passen del 13 %, del total de les entrades exteriors en el port de Barcelona, a un 50 %, i les d'origen mediterrani cauen d'un 48 % a un 25 %.⁶ Així mateix, augmenta el consum interior i, com a resultat, les importacions. Pel que fa a la població, al llarg del segle XVII s'experimenta un fort creixement demogràfic. Segons les dades del cens de Josep Aparici, revisades per Josep Iglésies, el Principat té en el primer llustre del XVIII 92.731 cases.⁷ El fogatge del 1553, 150 anys abans, només donava 61.389 focs. Aquestes xifres, amb un coeficient de 4,50 habitants/casa (o foc), donen, respectivament, 417.289 i 270.000 habitants: augment important de la població, doncs, la distribució de la qual presenta ja clarament les tendències futures: concentració al litoral i a les valls dels rius del vessant oriental, mentre que, a l'interior, l'Ebre i el Pirineu occidental resten buits.

3. En paraules de Narcís FELIU DE LA PENYA a *Anales de Cataluña*, vol. III, p. 459.

4. Josep FONTANA, *Sobre el comercio exterior de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII*, «Estudios de Historia Moderna». Centro de Estudios Históricos Internacionales (Universitat de Barcelona 1955), vol. v, p. 201.

5. *Id.*, p. 216.

6. *Id.*, p. 206. Basant-se, però, en la identificació de les procedències només d'un 25% de les mercaderies en 1664-65, i d'un 40% en 1695-96.

7. Josep IGLÉSIES, *Estadístiques de població de Catalunya al primer vicenni del segle XVIII* (Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1974), vol. III, p. 1287.

Com ja hem dit, el país viu una certa ebullició. En aquests anys apareixen homes com Narcís Feliu de la Penya, Martí Piles, Josep Aparici, Bernat d'Aimeric, entre altres, preocupats per guiar i impulsar el creixement de la producció i del comerç, emprenedors de nous negocis i promotors de noves tècniques. El Consell de Cent, la Llotja, les associacions corporatives, etc., fan fer un munt de papers i d'estudis per a «restablir», augmentar i millorar el comerç, resoldre els problemes dels camins, del port de Barcelona, de l'excés de drets sobre el comerç que patia la capital, etc. Però el moviment no es produeix sols en aquesta ciutat, sinó que s'estengué per tot el país: Mataró és un pròsper centre comercial i manufacturer, i la quarta localitat del Principat en nombre d'habitants. El tràfic marítim és creixent al Camp de Tarragona, a l'Empordà, al Maresme. Apareixen nous centres manufacturers i noves fires i mercats regionals a l'interior. És tot el país el que està en ebullició, i els seus habitants se n'adonen. En certa manera, Catalunya comença a sortir del seu tancament en ella mateixa, característic dels segles XVI i XVII, i comença a interessar-se en els afers de la monarquia hispànica i en els circuits comercials europeus. Carles II representava, per als catalans, el rei sota el qual aquest inici hauria estat possible.

Per un altre cantó, el Principat conserva pràcticament intactes les seves estructures i institucions polítiques pròpies, després del perdó general amb què acabà la revolta. Tanmateix, cal tenir en compte que el Principat havia estat un segle sense veritables corts: les últimes que foren clausurades i, conseqüentment, hi foren aprovades constitucions i lleis, foren les del 1599, ja que ni la del 1626 ni la del 1632 foren acabades, i, per tant, no en sortí cap text legal. A causa d'això Catalunya patia un fort desgast i anquilosament en les seves estructures legislatives i institucionals, que romanien inalterables des de feia més de cent anys. Cent anys que no foren pas de tranquil·litat i de calma, sinó ben al contrari: el segle XVII havia vist la crisi del Principat amb la monarquia, la revolta i les guerres contra França, l'última —durant la qual Barcelona fou ocupada i annexada al país veí— encara no feia cinc anys. Alhora, el creixement demogràfic i el desenvolupament econòmic de què hem parlat forçosament havien hagut de modificar les estructures socials i econòmiques del país i, per tant, les seves necessitats.

La cort tingué lloc, doncs, en un moment que un anquilosament i un desgast institucional i legislatiu conflueixen amb un desvetllament de necessitats collectives i esperances futures, resultat del creixement econòmic i demogràfic, i amb un canvi de la dinastia regnant a Espanya, pel qual la casa d'Àustria, que els últims anys havia practicat el que s'ha anomenat «neoforalisme», fou substituïda per la casa de Borbó, de tradició centralista i absolutista.

Fronts de discussió de la cort. La pugna rei - braços per les constitucions

La cort, que com ja hem dit restà oberta durant tres mesos, tingué dos fronts principals de discussions: un, la lluita entre el rei i els tres braços per l'aprovació de les constitucions i els capítols que aquests demanaven; l'altre, les disputes internes entre els tres braços sobre els mitjans de recaptació del donatiu que s'havia d'oferir al rei. Intentarem de fer un breu repàs a aquests dos eixos de discussions, que en realitat són els tradicionals entorn dels quals es mou qualsevol cort (per tal com a les corts el rei aprova una sèrie de dispo-

sicions que li són demanades, a canvi que els braços li concedeixin el donatiu que ell reclama, i viceversa). En el cas que ens ocupa, però, la tibantor a causa de les constitucions —que va fer que s'arribés a «cops de força», tant per part del rei com dels braços— i la discussió pel donatiu foren especialment intenses.

A la primera pugna podem distingir tres fases:

— la primera està marcada per la presentació als braços, per part dels oficials reials, d'unes exigències clarament inacceptables, tant pel fons com per la forma com foren manifestades.⁸ Les exigències reials assenyalaven quins havien d'ésser els motius de la cort, i quines les concessions dels tres estaments, els quals s'havien d'avenir sense discussions, perquè «*con su majestad no se regateava*».⁹

— Una segona fase correspon a l'ofensiva dels tres estaments, la qual culminà amb el dissentiment general a tota la cort posat l'11 de desembre per 20 síndics del braç militar, encapçalats per Pere Torrelles i Senmenat.¹⁰ Anteriorment, Felip IV ja havia acceptat dues «representacions», o protestes dels braços, a les successives decretacions que ell havia fet a les constitucions que li demanaven, i si a la primera decretació pràcticament no consentí a cap dels punts principals, posteriorment anà augmentant les seves concessions fins que arran del fet de negar-se a acceptar les terceres «representacions», es posà el dissentiment general al braç militar. El dissentiment significava que s'amenaçava el rei de no poder acabar la cort, i, per tant, que, a més de no cobrar ni un ral de donatiu, se n'hauria d'anar del país totalment desprestigiât. Després de romandre la cort tancada durant una setmana, el rei va claudicar i va acceptar la tercera «representació».

— Llavors el rei i els seus oficials passaren a l'ofensiva. El protonotari reial va amenaçar els braços que si continuaven reclamant la constitució de les desinsaculacions (que s'havia convertit en el principal motiu de discòrdia), es posarien totes les constitucions ja aprovades en mans del Consell d'Aragó, per tal que aquest organisme dictaminés si convenia concedir-les o no.¹¹ El rei aprofitava, en fer aquest «cop d'efecte», l'activa campanya dels oficials reials de Catalunya —especialment els de la Reial Audiència— contra les concessions fetes ja pel monarca, les quals en molts casos significaven una minva del poder i prestigi que ells tenien a Catalunya enfront dels seus tradicionals enemics, els dirigents dels organismes autònoms del Principat.¹²

L'amenaça del rei va causar efecte, i la reacció va ser ràpida: els tres braços van renunciar a la constitució de les desinsaculacions —encara que no sense l'oposició d'algunes veus, que volien la resistència a ultrança— i van acceptar les decretacions que el monarca havia fet a les altres.

Per aquesta constitució de les desinsaculacions que el rei no va concedir,¹³ els

8. Per a aquestes exigències, presentades el 15 i el 16 de novembre, consulteu, respectivament, ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1061, folis 167v i 171r.

9. ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1.061, foli 167v.

10. *Id.*, núm. 1065, folis 482r-483r.

11. *Id.*, núm. 1066, folis 576r-v.

12. Així ho va referir clarament Pere Torrelles al braç militar: que els protagonistes de la campanya en contra de les constitucions ja concedides pel rei s'hi oposaven, «y senyaladament a las que tocan, á, sas regalías». ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1066, foli 576r. Narcís FELIU DE LA PENYA també en parla als *Anales*, vol. III, p. 491.

13. Per al text d'aquesta constitució, ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1062, folis 522r-v.

braços demanaven que el monarca renunciés a la prerrogativa que Felip III s'havia reservat, en acabar la revolta, de poder desinsacular sense judici previ els insaculats a les bosses de la Generalitat i del Consell de Cent barceloní. La renúncia del monarca a aquesta facultat havia estat un continuat objectiu dels dirigents del Principat, però totes les actuacions per tal d'aconseguir-la havien fracassat fins llavors: els sobirans espanyols no volien cedir en el que, segons els membres del Consell d'Aragó, era un dels darrers ressorts de poder que li quedaven a la corona al Principat.

Les discussions pel donatiu

Com ja hem dit, el segon eix entorn del qual es va moure la cort fou la qüestió de com aconseguir recaptar el donatiu que s'anava a oferir al rei. La seva quantia no presentà problemes, ja que aviat es determinà sense gaire controvèrsia que seria d'un milió i mig de lliures. El problema sorgí a l'hora de decidir la forma de recaptar aquesta quantitat.

En un començament, la «junta de medis» de la cort, encarregada d'estudiar la qüestió, va presentar quatre possibles mitjans de recaptació:¹⁴ a) l'augment i la imposició de nous drets sobre una gran quantitat de productes, molts dels quals d'importació; b) l'estancament del tabac, la pólvora i el plom; c) aprofitar unes 10.000 lliures anyals de les rendes de la Generalitat; i d) si amb tot això no n'hi havia prou, «fer una escala graduació, o arrenjament de las ciutats, vilas y llochs del present Principat, segons llur respective possibilitat y facultat, sens excepció de persones».¹⁵

Tot seguit s'iniciaren les diferències, especialment entre l'estament reial i l'eclesiàstic: mentre que el primer es mostrava radicalment oposat a la imposició de nous drets i als estancaments, l'eclesiàstic no volia acceptar el repartiment sinó només com a últim recurs, i, si de cas, per a completar els ingressos reportats pels altres mitjans. Les raons de tots dos estaments són clares: el braç reial deia que l'augment i la imposició de nous drets serien «molt nocius y danyosos al benefici públich y comú y que seria tràurer totalment lo comers del present Principat, que està ja molt reduït per causa dels excessius drets...»,¹⁶ a més que «per aquells tindrien pochs rèdits, com també perquè las mercaderias sobre las quals porian imposar-se no'ls pagarian igualment los tres estaments per no gastar ni usar molts de aquells».¹⁷ Efectivament, la imposició de nous drets recauria especialment sobre els membres de l'estament reial, mentre que si es feia el repartiment basant-se en la riquesa, als integrants de l'estament eclesiàstic se'ls augmentaria molt la part que els correspondria pagar.

Finalment, descartada la imposició de nous drets —considerada retributivament insuficient i econòmicament perjudicial—, i després d'una forta oposició dels síndics del braç reial a l'estancament del tabac, hom arribà a un acord que es plasmà en el capítol de cort número 56.¹⁸

14. ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1061, folis 240r-241v.

15. *Id.*, foli 241v.

16. Segons unes deliberacions del braç reial. ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1061, folis 362r-v.

17. Segons unes deliberacions del braç reial. *Id.*, foli 320v.

18. *Id.*, núm. 1062, folis 643r-645r.

Per aquest capítol s'establia que el donatiu d'1.500.000 lliures seria pagat en set anualitats iguals de 200.000 lliures. Les 100.000 lliures restants es dedicarien a la satisfacció dels greuges presentats en la cort i que el tribunal corresponent aprovés. Els oficials de la Generalitat serien els encarregats de la col·lecta i el pagament de totes les prestacions resultants del donatiu, el qual, a part 20.000 lliures anyals que pagaria la Diputació de les seves rendes, seria recaptat pels tres mitjans següents:

- a) imposició d'alguns drets sobre el vi i l'aiguardent importats per mar;
- b) l'estancament de la fabricació i venda del tabac en tot el Principat, indemnitzant, però, les universitats que ja el tenien estancat pel seu compte des de feia més de deu anys, amb la meitat del que abans n'obtenien;
- c) i, a més, s'establia un repartiment general per les ciutats, viles i llocs del Principat.

Aquest repartiment general decretat per la cort era una recaptació intermèdia entre els tradicionals fogatges i el cadastre que hom instaurà després de la Nova Planta. No era una taxa fixa per foc o per casa com els fogatges, sinó un repartiment de la quantitat que s'havia de pagar «per ciutats, vilas y llochs», «segons llurs possibilitats y de sos naturals y habitants».¹⁹ Era, doncs, una imposició basada sobre la riquesa, però amb la diferència fonamental respecte al cadastre de que no fou un impost individual: en efecte, les universitats eren les encarregades de pagar la quantitat fixada globalment a la població atenent a la riquesa dels seus habitants. Així, mentre que la ciutat de Barcelona hagué de satisfer 30.000 lliures anuals²⁰ —és a dir, 5,8 lliures per casa—,²¹ a Flix, per exemple, només se li assignà la quantitat de 240 lliures²² —2 lliures per llar.²³

L'estancament del tabac, pel seu cantó, fou arrendat per 43.000 lliures anuals, xifra que doblà àmpliament la quantitat que la «junta de medis» n'esperava obtenir²⁴ i que ens corrobora la importància que la manufactura i el comerç d'aquest producte havien aconseguit. No podem, però, assegurar qui en fou l'arrendatari, perquè respecte a aquesta qüestió tenim dades contradictòries: mentre que en una súplica presentada al Consell de Cent l'any 1703 un tal Esteve Trias, botiguer de teles de Barcelona, es presenta com a arrendatari,²⁵ en un procés incoat el 1708 per uns germans Duran es diu clarament que foren aquests germans Duran els qui arrendaren l'estancament establert a la cort de 1701-1702.²⁶

Del que sí podem estar segurs és dels efectes d'aquest estancament: com diu Josep Aparici, s'ha «arruïnat un negoci que portava grans profits en Cata-

19. *Id.*, foli 644r.

20. *Dietari antic del consell barceloní*, vol. XXIV, ps. 208-209.

21. Si acceptem la xifra que dona Josep IGLÉSIES, *Estadístiques...*, vol. III, p. 1312. Revisant i corregint les dades de Josep Aparici, del qual ja hem parlat, Iglésies calcula l'existència a Barcelona, el primer decenni del segle XVIII, de 5.115 cases.

22. IMHB, Consell de Cent. *Registre de deliberacions*, B, sèrie II, 211, entre els folis 203r i 204r.

23. Acceptant la xifra de 120 cases, que ens dona IGLÉSIES, *Estadístiques...*, vol. III, p. 1188, també basant-se en les dades d'Aparici.

24. IMHB, Consell de Cent. *Registre de deliberacions*, B, sèrie II, 212. Segons una súplica inserida entre 231v i 232r.

25. *Ibid.*

26. Biblioteca de Catalunya, *Fullets Bonsoms*, 2.749. Pierre VILAR en parla a *Catalunya dins l'Espanya moderna. El medi històric* (Barcelona, Ed. 62, 1973, 4ta. ed.), vol. II, p. 386, nota.

lunya y si ara se consumen 10 mil quintars de tabaco estancat se'n consumian al doble quan totom s'u podia fer, corria la fàbrica de Barcelona tan acreditada en Itàlia, França y Olanda que no bastavan tots junts enviar-n-i, i ara és raro lo que s-i envia».²⁷ En definitiva, la ruïna de tot l'estament d'adroguers que es dedicaven al puixant negoci de la seva elaboració i comerç a tot el país i l'encariment del producte, amb la consegüent pèrdua dels importants mercats exteriors.

Malgrat les aparences, però, la cort no es va mostrar amb Felip IV tan generosa com en un primer moment hom podia pensar. En efecte, estudiant i sumant el valor total aproximat de les demandes per danys i perjudicis contingudes als greuges particulars presentats, es pot arribar a l'estimació que pujaven a més d'un milió de lliures.²⁸ Naturalment, el tribunal de proveïment de greuges havia de decidir quins eren acceptats i quins no ho eren, i sens dubte una gran part serien rebutjats, però el valor dels altres acceptats hauria de ser certament superior a les 100.000 lliures, que el capítol del donatiu dedicava per al seu pagament, de manera que, tal com disposava el dit capítol, la resta l'hauria hagut de pagar el rei de la seva butxaca: en definitiva, el rei hauria tret de la cort força menys del milió quatre-cents mil lliures que els braços li concediren teòricament íntegres. Si de cas, val la pena d'assenyalar que la major part del donatiu i dels greuges —fossin quins fossin els aprovats pel tribunal— no foren satisfets. La guerra, en això com en tantes altres coses, ho impedí.

Els aspectes econòmics. La Companyia Comercial, el permís d'anar a Amèrica i el port franc

La cort de 1701-1702, naturalment, es féu ressò de les inquietuds per tal d'afavorir i propiciar el comerç i el creixement econòmic presents en aquells anys en certs cercles de la vida política i econòmica del Principat i de la importància que aquestes qüestions tingueren en són una bona prova totes les mesures de caire econòmic aprovades.

Entre aquestes mesures n'hi ha tres que destaquen especialment: el permís per a erigir una casa de port franc a Barcelona,²⁹ el permís reial per a enviar cada any dos vaixells catalans a Amèrica³⁰ i la formació d'una junta encarregada de redactar un projecte d'una Companyia Nàutica Mercantil i Universal, i, en el seu cas, de fundar-la.³¹

Aquestes mesures corresponen a tres punts del programa que Narcís Feliu

27. Josep APARICI, *Description y planta del Principado de Cataluña*. Biblioteca de Catalunya, Arx. 516, foli 62r. Aparici es refereix concretament als resultats de l'estancament posat per la cort de 1705-1706, però per al nostre cas és el mateix. Encara que només siguin amb caràcter indicatiu, les seves reflexions sobre la matèria són prou interessants. Segons les seves asseveracions, la lliura de tabac, que costava 7 sous en entrar, es venia a 24 sous en finalitzar la seva elaboració. Això vol dir (suposant que no hi hagi pèrdua de pes en el procés d'elaboració) que es venia, després de manufacturat, un 342% més car que quan es comprava. Els beneficis que aquesta exportació del tabac portava al país, i als particulars, són evidents.

28. La xifra obtinguda, amb caràcter aproximat, és d'1.068.607 lliures, 2.700 ducats i 19 maravedis, a més el valor de terres, cases, construccions i productes i nombrosíssims interessos i demandes per danys dels quals no s'especifica el valor.

29. ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1062, folis 597r-598r.

30. *Ibid.*

31. *Id.*, folis 609r-610v.

de la Peña exposava en el seu *Fénix*,³² encara que —cal remarcar-ho— no era l'únic a proposar-les. Ara bé, aquestes mesures eren el reflex de la fidel acceptació per part de la cort del programa i dels projectes de Feliu de la Peña? La hipòtesi és indubtablement suggestiva. Tanmateix, vegem què pot haver-hi al darrere.

Primer cal ressenyar que és indubtable que el programa de Narcís Feliu de la Peña era conegut per la cort o, si més no, pels síndics que s'ocuparen de les qüestions econòmiques. A la cort intervingueren dos íntims collaborators seus: Joan Llinàs, conseller i síndic de Barcelona (que fou a més nomenat per a la junta que havia de tenir cura del port franc), i Bernat d'Aimeric i Cruïlles, síndic del braç militar, i encara un tal Pau Puiguriguer, síndic de Granollers, molt probablement coneixedor dels seus projectes.³³ Tanmateix, malgrat que aquest fet ens faria refermar la nostra hipòtesi, un estudi més a fons del tema ens obliga a rebutjar-la, almenys en els termes com l'havíem plantejada. Efectivament, si fem un estudi comparatiu de les constitucions aprovades per la cort amb el programa del *Fénix*, constatem que, en realitat, la cort recull les seves idees —port franc, vaixells a Amèrica, Companyia, etc.—, però no pas el cos elaborat dels seus projectes. On això es veu més clar és en el cas de la Companyia Comercial: la cort deixa en mans d'una junta l'elaboració dels projectes definitius, que haurien pogut recollir o no els de Feliu (val a dir, si de cas, que els punts d'orientació que es donaven en la constitució diferien notòriament dels punts dels projectes de Feliu, encara que aquells podien ésser modificats per la junta). Per un altre cantó, aquestes idees foren també defensades a la cort, parcialment, pel Consell de Cent, i en major grau pel consolat de la Llotja. Feliu de la Peña no fou, doncs, l'única font d'inspiració.

Quina era, però, la importància real, el valor que podien tenir aquests projectes aprovats per la cort? Es varen dur veritablement a la pràctica, o varen quedar en meres paraules? Aquesta és la segona qüestió que se'ns planteja.

La constitució 71 disposava la construcció d'un magatzem o casa de port franc fora dels murs de Barcelona, en el qual podien entrar lliurement les mercaderies que vinguessin de fora del regne, pagant els drets habituals només en el cas que sortissin del port franc en direcció cap a la ciutat o la resta del Principat, però no si tornaven a ser expedits fora del país. La seva erecció es deixava en mans d'una junta formada per dos membres de cada braç elegits pel braç respectiu i pels diputats i oïdors de la Generalitat. Paralelament, per la constitució 86 el rei donava facultat als diputats i oïdors per a constituir una junta formada per ells i pels tres membres de cada braç que elegissin, encarregada de programar la manera de crear una Companyia Nàutica Mercantil i Universal. Fixem-nos que la constitució no creava la Companyia, sinó que donava la facultat de fer-ho. La junta havia de decidir si convenia de crear-la i, en aquest cas, de realitzar un projecte i portar-lo a la pràctica. En la constitució només es donen

32. Narcís FELIU DE LA PENYA, *Fénix de Cataluña. Compendio de sus antiguas grandezas y medio para renovarlas* (Barcelona, Imprenta de Rafael Figueró, 1638), 128 ps.

33. Per a les relacions d'aquests personatges amb Narcís Feliu de la Peña, consulte Pere MOLAS I RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII* (Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1977), p. 117 (per a Joan Llinàs) i 104 (per a Bernat d'Aimeric). Pau Puiguriguer substituï Joan Puiguriguer (segurament germà seu) com a síndic de Granollers en ésser inhabilitat aquest. Molas parla de les relacions d'aquest Joan amb Salvador Feliu de la Peña a les pàgines 126 i ss.

uns quants punts, una mena de guia general de com havia de ser: es podien admetre diners de qualsevol natural del país, la participació mínima havia de ser de 10 lliures, no es podrien treure els diners de la Companyia però sí vendre la participació a un tercer, i, finalment, l'administració estaria en mans d'un consell nomenat per la junta, i que seria fiscalitzat per ella i pels diputats i oïdors.³⁴

Ara bé, el 1708, i segons que escriu Josep Aparici, la casa del port franc encara no s'havia construït.³⁵ La Companyia Nàutica, pel seu cantó, tampoc no fou mai constituïda, i la famosa Companyia Nova de Gibraltar va ser, com diu Pierre Vilar, solament una empresa familiar de l'altra branca dels Feliu, de la de Salvador Feliu de la Penya.³⁶ Fou aprofitat el permís de comerciar directament amb Amèrica? Només tenim coneixement d'un possible ús, un sol cop, d'aquesta concessió reial: el viatge efectuat pel patró Vicenç Oliver, de Tossa, amb un vaixell que li fou lliurat com a premi pel fet d'haver lluitat valerosament contra els pirates berberescos, viatge que Narcís Feliu cita als *Anales*.³⁷

Per un altre cantó, què significaven les condicions imposades per Felip IV en la concessió d'aquestes constitucions «que no se oposia a l'establert, y capitulat ab lo comers de Sivilla»?³⁸ Segons Carrera i Pujal, aquesta clàusula significava que el permís d'anar a Amèrica restava limitat a la facultat que els dos vaixells s'unissin a Sevilla amb la flota d'Índies.³⁹ Però, no era això ja un bon principi que valia la pena d'aprofitar?

Constatem, doncs, que pràcticament no es van utilitzar les possibilitats obertes amb aquestes constitucions, com tampoc no ho foren després que Carles III, l'arxiduc, les tornés a concedir a la cort de 1705-1706. Per què? Se'ns plantegen dues respostes a manera d'hipòtesi:

1. Que la Guerra de Successió impedí de posar-les en pràctica (però tant costava de construir, per exemple, una casa de port franc?).

2. Que potser el Principat i els seus homes de comerç i d'empresa no estaven preparats, no estaven «madurs», per a dur-les a la pràctica i no tenien els mitjans per a fer-ho. No podria ser que totes aquelles demandes, totes aquelles sèries de memòries, estudis, programes, que proliferaren a les acaballes del segle XVII, i que finalment recollí la cort, fossin només uns desigs d'una situació econòmica millor i no pas el fruit d'unes necessitats —i unes possibilitats— ja presents? No podria ser que s'intentava cercar abans els mitjans que no pas les possibilitats d'utilitzar-los, potser pensant que els primers portarien les segones?

Tot el que fins ara hem vist ens faria pensar més aviat en la segona hipòtesi. Tanmateix, el que la cort va fer fou deixar unes possibilitats obertes per al futur, per a quan poguessin fer falta i per a quan hom les volgués utilitzar. I es podria pensar fins i tot que aquesta era realment la intenció de la cort.

34. Com ja vam dir anteriorment, aquests punts difereixen notòriament dels que Narcís Feliu proposava al seu *Fénix*. Vegeu FELIU, *Fénix*, ps. 88 i ss.

35. APARICI, *Description...*, foli 103r.

36. VILAR, *Catalunya dins...*, vol. II, p. 416.

37. FELIU DE LA PENYA, *Anales*, vol. III, p. 493.

38. Aquesta fou la condició imposada per Felip IV en la decretació a la constitució 71. ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1062, foli 598r.

39. JAUME CARRERA I PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña (siglos XVI-XVIII)* (Barcelona 1947), vol. I, p. 487.

Altres mesures econòmiques

A més d'aquestes mesures, la cort en va aprovar moltes altres de caràcter econòmic. Una d'elles fou la unificació de les declaracions fiscals que havien de fer els patrons dels vaixells que arribaven al Principat⁴⁰ (la qual cosa significava que havien de presentar un únic manifest, no que s'haguessin unificat els drets o llurs recollectes). Aquesta disposició, que anava acompanyada amb la perllongació del termini de presentació dels manifests de 24 a 36 hores després d'arribar a port, solucionava el problema amb què es trobaven els patrons en recalar al país, a causa de la multiplicitat de drets i de les corresponents declaracions que s'havien de fer, mesura ja reclamada per Feliu de la Penya al *Político discurso* i al *Fénix*,⁴¹ sollicitada pels consellers de Barcelona,⁴² i que el mateix magistrat de la Llotja havia demanat en una súplica que presentà a Felip IV durant la celebració de la cort.⁴³

Com ja hem dit, aquesta disposició no significava ni la unificació ni la supressió de cap dret. En aquest sentit, el que varen aconseguir els braços fou que l'exacció i la collecta del dret de general de guerra, conegut també com de la Nova Ampra, tornés a mans de la Generalitat.⁴⁴ Fins llavors, i des del 1661, aquest dret havia estat collectat per la reial tresoreria, i era utilitzat per a pagar, entre altres, el sou del virrei. En recuperar aquest dret, el pagament d'aquests sous passaria a càrrec de la Generalitat.

La importància creixent que la producció i el comerç vinícoles anaven adquirint al Principat resta confirmada per les mesures que la cort prengué sobre aquesta matèria:

Per un cantó, per la constitució 25 s'establia que cap oficial reial, ni cap altre, no podia cobrar drets sobre l'exportació de vins, aiguardents o altres productes agrícoles (la qual cosa es diu que feien sovint), i que l'exportació era lliure, atenent «com lo Principat de Cathalunya summament interesa en poder tràurer y enviar liberament a altres regnes (...) los fruyts y altres coses de què abunda y en particular lo vi, tant en espècie, com fet de aquell ayguardent, del qual per cullir-se'n vuy tanta abundància, no podria beneficiar-se, no trahent-ne liberament fora del Principat».⁴⁵ Que l'exportació era rendable, ho corrobora el fet que en la mateixa constitució es regulava la forma de prohibir la sortida d'aquests productes en cas de carestia.

La constitució 88 en certa manera completa l'anterior. Si per aquella s'estatuïa la lliure exportació de vins i aiguardent del Principat, per aquesta el rei es comprometia a donar «los ordes convenientes al governador de Càdiz y altres de las costas marítimas de Andaluzia y Espanya, perquè: no impidescan a ningun pa-

40. ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1062, folis 627v-628r.

41. FELIU DE LA PENYA, *Político discurso en defensa de cierta verdad que...* (Barcelona, Casa de Rafael Figueró, 1681), ps. 26-31. *El Fénix*, p. 112.

42. *Dietari antich consell barceloní*, vol. XXIII, Apèndix XI, ps. 299-303.

43. Segons document reproduït per Antoni DE CAPMANY I DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, reeditades en 1961/63 (Barcelona, Cambra de Comerç i Navegació), vol. II, ps. 713-716. La citació és de la pàgina 716. La data que dona Capmany del 1703 és errònia. Pel que es desprèn del text, la súplica es presentà al rei durant la celebració de la cort, entre l'octubre de 1701 i el gener de 1702.

44. Per a la constitució 17, ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1062, folis 516r-v.

45. *Id.*, folis 587v-588r.

tró català lo portar vins y ayguardents del present Principat en los ports y platjas dels refferits districtes».⁴⁶ La constitució era resultat d'una demanda, presentada pel patró Ramon Alzina, en què protestava perquè les autoritats de Cadis havien prohibit el desembarcament i la venda de vi català en un radi de trenta llegües entorn de la ciutat,⁴⁷ fet que sembla evidenciar que les exportacions vinícoles catalanes a aquella regió començaven a constituir una forta competència per als venedors habituals, per exemple els vinyaters d'Andalusia. Cadis s'estava convertint en la porta d'Amèrica, i el vi català podia constituir un perill.

Però els andalusos no eren pas els únics a adoptar mesures proteccionistes sobre el comerç dels vins. En efecte, a la cort es parlà de prohibir l'entrada de tots els vins estrangers,⁴⁸ i, finalment, intentant compaginar aquest desig amb les necessitats financeres, s'aprovà la imposició de drets especials sobre els vins i aiguardents importats per mar, que servissin, com ja hem vist, per a ajudar a pagar el donatiu.

La cort regulà també les percepcions dels cònsols espanyols en els ports estrangers,⁴⁹ arran d'una súplica presentada els darrers dies de sessions, «per part dels patrons catalans», protestant pels drets clarament excessius que els cobrava el cònsol espanyol a Lisboa en raó del seu pas per aquell port.⁵⁰ Aquest cònsol reclamava un 1 % del valor de les mercaderies carregades i descarregades, cosa que de vegades pujava a 150 peces de vuit, xifra desorbitada si tenim en compte que els cònsols estrangers a Barcelona solien cobrar no més de 6 peces per vaixell. En tot cas, això ens permet de constatar l'activa presència dels catalans en un port tan important —nus de contacte de l'Atlàntic, el Brasil i Àsia—, catalans que, es diu «són los que casi únicament comercian ab mercaderias de dita ciutat per la provisió y abast no sols de Catalunya sinó de tota Espanya».⁵¹ I també calcular el gran valor que podia arribar a tenir el carregament transportat en un sol vaixell: si l'1 % de les mercaderies carregades i descarregades a Lisboa suposava 150 peces de vuit, o sigui 210 lliures, el valor total d'aquelles havia de ser de 21.000 lliures! Una quantitat clarament important, si més no si la comparem, per exemple, amb les 30.000 lliures que hem dit correspongueren de pagar a la ciutat de Barcelona com a part assignada per la repartició del donatiu.

Els aspectes polítics. Mesures entorn de la Generalitat

La Generalitat de Catalunya, l'organisme de govern del Principat, era tristament coneguda pels seus contemporanis per la corrupció, la manca de moralitat, l'abús continuat de poder i la disbauxa financera que hi imperaren durant els segles XVI i XVII. Unes quantes corts havien intentat de posar-hi remei amb diverses mesures, sense aconseguir-ho. La cort de 1701-1702 no oblidà la qüestió —empitjorada pels cent anys passats sense cort—, i els braços, des de l'inici,

46. *Id.*, folis 611r-v.

47. *Id.*, folis 488r-v.

48. Així ho proposava un apuntament de constitució al qual el braç reial ja havia donat el plàcet. *Id.*, núm. 1061, foli 218v.

49. *Id.*, núm. 1062, folis 608r-609r.

50. *Id.*, folis 486v-487r.

51. *Id.*, foli 487r.

es preocuparen de revisar-ne les finances (cosa que, per altra part, feien totes les corts, però que en aquest cas no s'havia fet des de feia 75 anys) i de reformar-ne el seu cos legal, per evitar tant com es pogués la corrupció, els abusos i els fraus en què incorrien els seus oficials. I també s'ocuparen de l'exacta fixació de les competències de l'alt organisme, especialment en relació amb les corts, que els cents anys passats sense celebració d'aquestes i l'especial situació político-dinàstica havien distorsionat.

Aquesta última tasca fou en bona part resultat del conflicte de competències que es produí entre la Generalitat i la cort mentre aquesta estigué reunida. De resultes d'això els braços trameteren diverses cartes i ordres als diputats i oïdors comminant-los a cessar les actuacions que havien emprès (convocació de novenes i provisió de càrrecs vacants) i que els braços consideraven que eren únicament competència de la cort en estar aquesta reunida. Les raons dels tres estaments eren ben clares: «E (...) attenent esser molt cert, y constant que mentres se troba uberta la cort general y convocats en ella los tres ilustríssims brasos ecclesiàstich y militar y real, resideix en ella tot lo poder y jurisdicció que altrament quant dits brasos no estan convocats en cort resideix als señors deputats com a procuradors de la cort.»⁵² En efecte, la jurisdicció que tenen els diputats, els és donada per la cort, i, per tant, essent dita jurisdicció pròpia dels dits braços, poden usar-ne com creguin avinent, «y no los deputats que la tenen sols per respecte la cort».⁵³ Així doncs, els braços posen ben clar que la Generalitat no és més que un òrgan de govern dependent de les corts, fora de corts, o sigui, que la Generalitat té el poder delegat de les corts «en consideració que los braços no podan estar sempre congregats».⁵⁴ En definitiva, a Catalunya el govern resideix en les corts, i les corts les componen els tres braços i el rei, que n'és el cap.

La cort va intentar, amb la constitució 2, de deixar ben resolta la qüestió. Per això, s'estatueix que «essent congregada la cort general tota la jurisdicció de dits diputats y ohidors cesse, y que tota aquella sia de dita cort, exceptada la que tocarà en la exacció dels drets de la Generalitat y dependents de aquella y no, mes, o, allò que-ls permetrà, o, tollarà la mateixa cort [...] per quant dits diputats y ohidors són nudos procuradors e administradors de la dita cort».⁵⁵ En endavant ja no serà possible cap dubte. Si els períodes entre cort i cort, cada vegada més llargs (el darrer, d'un segle), havien fet augmentar el poder efectiu de la Generalitat, amb aquesta constitució es torna a la situació original, refermant que la potestat del govern resideix en la cort, i que la Generalitat el té només en delegació.

Una altra de les qüestions relatives a la Generalitat que preocupà la cort fou la realització del balanç de les seves finances dels darrers 75 anys.⁵⁶ El panorama amb què es trobaren els que feren el balanç fou desolador. Sense poder realitzar el balanç complet del període en qüestió (1626-1701), per la manca d'una gran quantitat de documents, van comunicar als braços alguns resultats parcials ja

52. *Id.*, núm. 1061, foli 395v.

53. *Id.*, foli 69r.

54. *Id.*, foli 442r.

55. *Id.*, núm. 1062, folis 552v-553r.

56. El balanç immediatament anterior era el realitzat a la cort (mai no clausurada) del 1626.

prou evidents:⁵⁷ la Generalitat devia un milió i mig de lliures, i, alhora, hom devia a la Generalitat la quantitat de 816.508 lliures. Si la primera xifra, deguda a compte de censos i censals, resultava ben clarament impagable en les condicions normals, la segona era pràcticament incobrable en la seva major part, perquè corresponia en bona part a deutes molts antics. Per un altre cantó, la mitjana d'entrades de l'organisme entre el 1695 i el 1703 era de 112.597 lliures anyals, un 60 % de les quals era destinat al pagament de salaris i de censos i censals: o sigui, despeses merament de funcionament. La Generalitat es convertia en un organisme econòmicament feixuc.

La cort, davant d'això, decidí la fiscalització periòdica de les finances de l'alt organisme, institucionalitzant la creació d'un balanç anual. I, a més, per a evitar aquesta disbaixa financera i els fraus i la corrupció de les diferents esferes de poder de la institució, va aprovar una llarga sèrie de disposicions (més de 37 constitucions i capítols de cort) que miraven de reorganitzar-ne parcialment el funcionament intern, evitar els fraus en la recaptació de drets, estalviar despeses innecessàries, posar fi a la corrupció dels oficials i regular més bé els judicis de visita als que periòdicament aquests estaven sotmesos.

En un altre aspecte de la tasca de reorganització interna, s'aprovà també l'augment dels llocs insaculats a les bosses de diputats i oïdors de la Generalitat: es crearen 11 i 41 llocs nous a les bosses de diputats i oïdors reials, respectivament, i 2 i 1 a les d'eclesiàstics;⁵⁸ a la primera ampliació hom donà entrada a representants de nombroses poblacions anteriorment poc representades o gens i que havien demanat llur inclusió, i per a la segona a membres del bisbat de Solsona, fins llavors sense cap insaculat. Així mateix, s'unificaren les bosses de diputats i oïdors de Barcelona amb les foranes en dues bosses úniques, amb la qual cosa la capital perdé el privilegi que tenia d'elegir obligatòriament representants seus en dos triennis de cada tres.

Les relacions entre la monarquia i el país

Un altre capítol important de mesures que la cort aprovà era dedicat a regular i «normalitzar» plenament les relacions entre la monarquia i el país per tal de posar fi a qualsevol rastre de la revolta i les seves conseqüències. En aquest sentit, la constitució de les desinsaculacions hauria estat la fita cabdal d'aquesta «normalització», però ja hem vist que els braços no varen aconseguir el plàcet reial per a la seva aprovació. Tanmateix, a part diverses constitucions i capítols de cort que merament confirmaven l'estricta observança d'antigues disposicions, que en teoria, però no pas a la pràctica, encara eren en vigència, o que posaven plenament en vigor vells privilegis i llibertats, hom va presentar una llarga llista de greuges comesos durant el segle XVII pel rei i pels seus oficials,⁵⁹ molts dels quals anteriors fins i tot a la revolta (com el que protestava pel trasllat, el 1635, de l'Audiència Reial de Barcelona a Girona). Ultra això, naturalment, es van aprovar disposicions més concretes.

57. ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1061, folis 273r-275v.

58. Augments efectuats, respectivament, pel capítol 57 i la constitució 66. Vegeu *id.*, núm. 1062, folis 645v-647r i 594v-595r.

59. *Id.*, folis 648 i ss.

Una d'aquestes disposicions fou la regularització de l'allotjament de tropes a Catalunya. La qüestió dels allotjaments, que havia marcat les relacions del país i la monarquia al llarg del segle XVII, havia perdut ja una gran part de la seva antiga virulència: tot i que, naturalment, no havia estat resolta —i n'és una bona prova les revoltes de la ruralia catalana encara en 1687-88 i en 1689-90—, les inquietuds i les necessitats del Principat en iniciar-se aquell segle XVIII anaven ja en un altre sentit. Així, si en un primer moment els braços intentaren alliberar el país dels aposentaments, davant la inflexibilitat del monarca en aquesta matèria, i un cop aconseguida la seva regularització per diferents constitucions,⁶⁰ consideraren closa la qüestió, i dedicaren la seva atenció a temes més propers a llurs centres d'interès. Tot fa pensar que, tot i ser una càrrega molesta, la incidència dels allotjaments sobre un país en creixement econòmic era molt menor que no ho havia estat 50 anys abans, i podia ser suportada sense danys irreparables per la població de l'interior.

Un altre punt que era motiu de conflictes i que la cort resolgué fou el dels fraus que es cometien (principalment per obra dels soldats) en entrar robes i altres productes al Principat sense pagar els drets corresponents amb l'excusa que eren destinats a l'ús de la família reial o de l'exèrcit. Després que els diputats i l'arrendatari d'aquests drets haguessin presentat les protestes als braços,⁶¹ aquests intervingueren en l'assumpte i aconseguiren del monarca que aprovés una constitució refermant l'antiga obligació que tenien tant la família reial com l'exèrcit de pagar els drets del general i de bolla sense excepcions.⁶²

Els braços aconseguiren també del rei dos «favors» especials: l'un, el de concedir als naturals de Catalunya una plaça al Consell de Santa Clara de Nàpols i una altra al Magistrat Extraordinari de Milà⁶³ (aquest nou interès de participar més activament en la política de l'Imperi va ser resultat, potser, del mateix ressorgiment econòmic, en provocar el desig de tenir veu a l'hora de prendre les decisions?); i l'altre, el de disposar que el càrrec de protonotari de la corona d'Aragó fos ocupat d'una manera rotatòria, des d'aquell moment, per naturals del Principat, de València i d'Aragó.⁶⁴ Cal dir que el càrrec, que comportava l'assistència al Consell d'Aragó, amb veu però sense vot, havia estat fins llavors ocupat normalment pel secretari del regne d'Aragó, un dels quatre secretaris del dit Consell.

Altres constitucions regulaven diferents aspectes de les actuacions dels oficials reials a Catalunya. Per la constitució 81 s'establí el sistema d'efectuar una visita trienal a tots els oficials reials (que portaven més de 20 anys sense rebre'n cap), la qual havia de ser portada a terme per un tribunal de set membres: un trienni format amb quatre representants del rei i tres dels braços, el següent amb tres del rei i quatre dels braços, i així alternativament.⁶⁵ Una altra constitució regulava els procediments que havia de seguir l'absentista reial a l'hora de segrestar grans,⁶⁶ i, finalment, unes altres s'ocupaven de l'acabament dels ter-

60. Concretament, les constitucions 39, 52, 57 i 78. Llor text es pot trobar a *id.*, folis 580v-581r, 587r-588v, 590r-591r i 601r-v, respectivament.

61. *Id.*, núm. 1061, folis 85v-88v.

62. *Id.*, núm. 1062, folis 589r-590r.

63. Constitució 21. *Id.*, folis 563v-564r.

64. Constitució 27. *Id.*, folis 567v-568r.

65. *Id.*, folis 602v-605v.

66. Constitució 18. *Id.*, foli 562r.

minis que tenien assenyalats aquests oficials en els seus destins,⁶⁷ la substitució del virrei en el cas de mort o absència,⁶⁸ i diversos abusos que els dits oficials cometien.

La Nova Constitució de l'Observança

Menció especial requereix l'anomenada Nova Constitució de l'Observança. La Constitució de l'Observança fou un capítol aprovat a la cort de 1480-81 i era, en realitat, un compromís reial de respectar les constitucions de Catalunya, tant el rei com els seus oficials. Per ella la Generalitat restava encarregada de demanar la revocació de tota ordre o disposició considerada anticonstitucional, la qual cosa s'havia d'efectuar abans de tres dies, o de deu si en el cas de dubte l'Audiència Reial hi havia d'intervenir.

Amb l'aprovació d'aquesta Nova Constitució de l'Observança⁶⁹ es recollí la vella aspiració dels comuns del Principat que no fos la Reial Audiència la que hagués de jutjar els casos de contrafaccions, quan precisament eren els seus mateixos oficials i els altres oficials reials els que les cometien, i es creava així un nou tribunal encarregat de jutjar-les. En un principi, els braços demanaven al rei que aquest tribunal anomenat Tribunal de Contrafaccions, estigués format per dos representants seus i cinc dels braços, però la negativa del rei a acceptar-ho va fer que després es decidís una representació equitativa de tres i tres: els tres representants del rei serien, segons la nova constitució, el regent de la Reial Cancelleria i els dos doctors més antics de l'Audiència Reial (així establert després que el rei rebutgés una primera proposta que fossin el canceller, el regent i el batlle general) i els dels braços, el conseller en cap de Barcelona, el protector del braç militar i l'arquebisbe de Tarragona. En part, aquesta composició era resultat de la intensa campanya que efectuaren els jutges de l'Audiència Reial en contra de l'aprovació d'aquesta constitució i d'altres, en la qual arribaren a actuar prop del rei de França i dels Consells d'Estat i d'Aragó. I és fàcil d'entendre l'oposició que provocà entre els oficials de l'Audiència en particular, i els reials en general: a part el desprestigi que suposava la reducció greu de les seves capacitats d'acció, era com si una certa mena de poder judicial suprem se'ls escapés de les mans per a anar a parar —de moment, compartint-lo— als seus habituals enemics. Hem parlat d'aquesta activa oposició quan hem vist la pressió que Felip IV féu damunt els braços, precisament aprofitant-se d'aquesta campanya. Tanmateix, concedint-los dues places al nou tribunal el rei intentà d'apacalar parcialment als seus espoliats oficials.

La constitució disposava que les decisions finals del tribunal s'havien de prendre per majoria, i que en cas d'empat, s'havia d'elegir a sort un dels 6 membres del Tribunal, perquè tornés a votar i trenqués així la igualtat. En realitat, com la pràctica demostrà, això significava que des de llavors les causes de contrafaccions serien decidides a Catalunya per la sort, puix que el resultat de les votacions fou continuament d'empat a tres. Tanmateix, això no deixava de representar una gran millora respecte a la situació anterior, ja que almenys, i si el càlcul de probabilitats no fallava, es guanyarien la meitat dels casos.

67. Constitució 43. *Id.*, folis 583v-584r.

68. Constitució 48. *Id.*, foli 586r.

69. Constitució 36. *Id.*, folis 572v-575v.

Dues constitucions complementàries completaren la nova constitució. En una es fixaren els terminis màxims de resolució (tres mesos, prorrogables en alguns casos a quatre),⁷⁰ i en l'altra s'establia que en ésser demanada la contra-facció d'alguna ordre o actuació, automàticament aquestes havien de restar sense vigor fins que hagués estat pronunciada la sentència del tribunal.⁷¹

Mesures relatives als altres comuns del Principat

Entre les constitucions relatives als comuns del Principat, cal destacar la número 10⁷² per la qual els braços demanaven que tots els càrrecs i les rendes eclesiàstiques de Catalunya fossin ocupades només per naturals del país, ja que es diu, entre altres raons, que «lo conferir-se dits archebisbats y bisbats a naturals del Principat apar més convenient de son ofici pastoral, usant uns y altres un mateix idioma y llengua materna, y altrament».⁷³ El rei s'oposà fins a la darrera representació a accedir a aquestes demandes —la imposició de bisbes i altres dignitats eclesiàstiques estrangeres constituïa sens cap mena de dubte una important forma de control reial sobre qualsevol país—, però finalment l'aprova, tot reservant-se l'arquebisbat de Tarragona —naturalment el càrrec més important i que comportava la capitalitat de l'arxidiòcesi i, habitualment, la presidència de l'estament eclesiàstic. Així i tot, quina diferència amb les disposicions del decret de la Nova Planta i altres d'immediatament posteriors aprovades pel mateix rei quinze anys després!

Relacionada amb els membres de l'estament eclesiàstic, la cort aprovà també una constitució per la qual aquests obtenien la mercè que a cada aula de la Reial Audiència civil hi hagués un doctor eclesiàstic i que aquests doctors eclesiàstics fossin preferits als altres doctors seculars en les «consultes del subdelegat del breu».⁷⁴ Els membres de l'estament militar també van ésser afavorits, pel seu cantó, amb la disposició que a l'hora de proveir les vacants de jutges que es produïssin al Principat, en igualtat de mèrits, fossin preferits els aspirants pertanyents a l'estament militar.⁷⁵

Per la seva part, la ciutat de Barcelona va aconseguir, per una altra constitució, la plenitud de fisc en les causes que portés contra els seus deutors, i fou prohibit que en les dites causes els deutors poguessin evocar a l'Audiència Reial. La concessió, de la qual eren exclosos, però, els deutors eclesiàstics, es feia extensiva a les altres ciutats i universitats que tinguessin privilegis semblants als de Barcelona.⁷⁶

A manera de conclusions

Una de les qüestions pendents en el coneixement històric d'aquests anys del canvi de segle és la de trobar les fonts, les possibles causes, els motius i els

70. Constitució 37. *Id.*, folis 575v-579r.

71. Constitució 38. *Id.*, folis 579r-580v.

72. *Id.*, folis 556v-558r.

73. *Id.*, foli 557r.

74. *Id.*, folis 596v-597r.

75. Constitució 11. *Id.*, foli 558r.

76. Constitució 80. *Id.*, folis 602r-v.

factors que impulsaren els habitants del Principat a abandonar —durant la Guerra de Successió— el bàndol borbònic i prestar jurament al pretenent austriacista? En aquest sentit, l'estudi d'aquesta cort es presentava com una possible font de dades, petits detalls que podien furnir algun indici. Però no ha estat així, i la importància que per a nosaltres té aquesta cort no prové per allò que pot tenir de clarificador en aquest assumpte. En la nostra cort no es veu cap símptoma explícit de l'existència d'un corrent d'opinió, d'una oposició austriacista. Fora dels incidents que es produïren entre Felip IV i els dirigents del país abans de la seva anada a Barcelona —explicables pels recels i els desconeixements mutus— i de les tensions de la cort —explicables també pel mateix conflicte d'interessos entre els uns i els altres—, no sembla evidenciar-se cap indici de rebutjament del nou monarca. Però, naturalment, el fet que no es reflecteixi en els documents «oficials» i en les actes de les sessions dels braços (que, evidentment, en recullen només una selecció i no tot el que s'hi va dir), no vol pas dir que no existís. Tanmateix, si els enfrontaments que tingueren lloc s'expliquen clarament pels recels i desconeixements mutus, això no vol pas dir que no es puguin explicar també dintre d'un clar corrent austriacista, si en tinguéssim mostres evidents. I encara més: com es pot explicar el comportament, per exemple, de Pere Torrelles i Semmenat? Si en un primer moment els seus actes podrien atribuir-se al seu zel en defensa dels interessos del Principat (i dels seus dirigents), com es pot explicar el seu refús del títol de marquès que Felip IV li concedí?⁷⁷ La qüestió de si el 1702 ja hi havia un corrent explícitament austriacista resta en l'aire. Les dades que tenim admetrien totes dues possibilitats, però per manca d'altres de més evidents no podem donar cap resposta.

Centrem-nos en el tema de què hem tractat en aquest treball, la cort de 1701-1702. A manera de conclusions, podríem assenyalar:

1. Hem constatat a la introducció que Catalunya era una societat en creixement, en ebullició i en transformació. La cort, per un cantó, constitueix un intent aconseguit de normalització política i legislativa del Principat després de cent anys de no haver-se clausurat cap cort, de la revolta i les causes que l'originaren i de les guerres contra França. Però, alhora, la cort hauria estat un intent d'adequar unes estructures polítiques encarcerades, després de cent anys d'anquilosament, a la nova situació i d'aprofitar al màxim les possibilitats que les institucions permetien per al creixement econòmic i per a iniciar el pas cap a una societat moderna. Tenint en compte, però, que aquest creixement econòmic era encara limitat, i limitats havien de ser els canvis polítics per a aconseguir aquesta adequació.

2. Es normalitzaren i s'institucionalitzaren les relacions del rei, els seus oficials i l'exèrcit amb el país. L'únic que no s'aconseguí del monarca, per a la normalització plena, fou la seva renúncia al poder de desinsacular.

3. La cort intentà un control efectiu sobre la Generalitat, tant polític com econòmic, i, per tant, un control sobre el govern del Principat. Intentà iniciar el procés per a convertir-se en l'òrgan màxim de govern de Catalunya, restant la Generalitat només com un poder delegat, tal com havia estat a l'origen.

4. Es prepararen les bases d'un creixement econòmic amb tota una llarga sèrie de mesures. Els tres grans acords econòmics —port franc, comerç amb

77. FELIU DE LA PENYA als seus *Anales*, vol. III, p. 494, parla d'aquest refús.

Amèrica i Companyia Comercial—, per una raó o per una altra, pràcticament no es van posar en marxa. Caldria pensar, doncs, que la cort deixava unes possibilitats obertes per al futur, per a quan poguessin fer falta i per a quan hom les volgués utilitzar. Amb tot, deixen palesa la preocupació existent a la cort per les qüestions econòmiques.

5. La cort coneixia, sense cap mena de dubte, el programa de Narcís Feliu de la Penya (hi participaren alguns col·laboradors seus), però no adoptà automàticament els seus projectes concrets, sinó les seves idees, que, per altra banda, no era l'únic a defensar-les.

6. En definitiva, s'intentà —i en principi s'aconseguí— posar les bases per a convertir Catalunya en un estat modern.

7. Per un altre costat, hem pogut veure que el transcurs de la cort no fou sempre fàcil, sinó que hi va haver moments de tensió i d'enfrontament entre el rei i els braços, a causa de les constitucions que aquests volien que s'aprovesin i que el monarca rebutjava. En aquest conflicte intervingueren activament els membres de l'Audiència Reial i altres oficials reials. I, en bona part, la seva actuació en contra de l'aprovació de les demandes dels braços era motivada pel que aquestes comportaven de reducció del seu poder i prerrogatives. La causa dels enfrontaments fou aquesta pugna per les constitucions, i no sembla pas que hi intervinguessin altres motius, com, per exemple, una possible tendència pro austriacista generalitzada entre els síndics de la cort.

8. I si aquest fou un dels fronts de discussió de la cort, l'altre van ser les disputes entre els tres braços sobre els mitjans que s'havien d'aprovar per a recaptar la quantitat que es pensava oferir a Felip IV com a donatiu. Mentre que el braç eclesiàstic volia basar la recaptació en els impostos indirectes (augment de drets i estancaments), el reial s'aferrissava a oposar-s'hi i a defensar els impostos directes (l'escala o repartiment). Entre els mitjans finalment aprovats, destaquen l'estancament del tabac i el repartiment, contribució intermèdia entre els fogatges i el cadastre (era una imposició sobre la riquesa, però de pagament no personal, sinó a cura dels municipis). El donatiu —no sabem quina part en rebé el monarca efectivament— fou d'un milió i mig de lliures, però en realitat els braços foren menys generosos que no podia semblar, puix que el rei havia de satisfer pel seu cantó una important quantitat en concepte de greuges.

* * *

Aquestes varen ser les primeres i les últimes corts que Felip IV celebrà al Principat. I els catalans, en principi, no podien estar descontents del nou monarca. Macanaz escrivia a les seves memòries: «Els catalans van aconseguir tot allò que desitjaven, perquè ni a ells no els va restar res per demanar, ni al rei cosa especial per concedir-los, i així restaren bastant més independents del rei que no ho està el parlament d'Anglaterra.»⁷⁸ Això, com ja hem vist, no és del tot exactament cert, però s'apropa bastant a la realitat. Excepte en la qüestió de les desinsaculacions i algunes altres, el rei va concedir, no sempre de bona gana, és cert, tot el que els seus súbdits li demanaren. Hem dit que no sempre de bona gana. Efectivament, en el seu transcurs, a la cort hi va haver moments

78. LAFUENTE, *Historia...*, vol. XII, p. 337. Recull les paraules de Macanaz. Citat també per Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya* (Barcelona, Ed. Alpha, 1962), p. 1104.

de tibantor, d'amenaçes i de cops de força per part dels braços i per part del rei. Però en cap moment no es va arribar a un trencament; tots dos tenien molt a guanyar i massa a perdre: els primers podien guanyar tota una sèrie de constitucions i disposicions molt anhelades i necessàries, i el segon, la satisfacció i la fidelitat dels seus súbdits, i un bon donatiu que necessitava per a preparar la guerra. Per contra, els uns podien perdre les constitucions que el rei ja havia decretat favorablement, amb el perill d'iniciar-se un enfrontament Principat-monarquia, monarquia que ara era encapçalada per un rei educat en la tradició centralista i absolutista francesa; i l'altre, Felip IV podia perdre el donatiu i sofrir un gran desprestigi al Principat, en un moment que necessitava més que mai el suport de tots els seus súbdits. El perill que els catalans, defraudats per una cort no acabada, es passessin al bàndol austriacista, era massa gran. Lluís XIV escriví al seu nét: «La vostra paciència era necessària. Calia fer veure a pobles naturalment inquiets i gelosos de llurs privilegis que no teníeu el disseny de suprimir-los. Aquesta confiança els inspirarà més zel per al servei de vostra magestat; i és ben veritat que ella té necessitat de l'assistència de tots els seus súbdits.»⁷⁹

Els seus súbdits, certament, no es queixaven gaire. El braç reial comentava: «... concedint tant singulars gràcias y prerrogativas, quals en pocas corts se hauran concedit».⁸⁰ En la teoria no es podien queixar, però calia veure en la pràctica si el rei respectaria tots els compromisos que havia adquirit. I va ser precisament en la pràctica on aquest harmoniós idilli es va trencar.

79. Citades per SOLDEVILA, *Història...*, ps. 1105-1106, sense dir d'on ho ha obtingut.

80. ACA, Generalitat. *Processos de corts*, núm. 1062, foli 502r.